



บทที่ 2

ประวัติผู้แต่ง สมัยที่แต่ง และต้นฉบับคัมภีร์
สัมพันธจินตานำมาตรวจชำระ

สัมพันธจินตา เป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์มีสูตร แต่สูตรทั้งหมดในคัมภีร์ที่ท่านผู้รจนายกมานั้น เป็นเพียงเพื่อเป็นหลักฐานอ้างอิงงานนิพนธ์ของท่านผู้รจนา เพื่อให้เห็นชัดว่าหลักไวยากรณ์นี้เป็นไปตามสูตรใด มิได้เขียนอย่างคัมภีร์บาลีไวยากรณ์มีสูตรทั่วไป กล่าวคือไม่ได้เริ่มต้นเนื้อหาไวยากรณ์ และจบลงด้วยสูตรตลอดทั้งคัมภีร์ เนื้อหาในบางหัวข้อของท่านจึงไม่มีสูตรเลย หลักไวยากรณ์ในคัมภีร์ ก็เป็นเรื่องวากยสัมพันธ์เพียงเรื่องเดียว นับเป็นคัมภีร์บาลีไวยากรณ์ ที่มุ่งเน้นวิชาการทางวากยสัมพันธ์ภาษาบาลีโดยเฉพาะ

คำว่า สัมพันธจินตา เป็นคำสมาสระหว่างคำ 2 คำ คือ คำว่า สมฺพนฺธ แปลว่า ความเกี่ยวข้อง ความหมายในที่นี้ตรงกับบาลีไวยากรณ์ วากยสัมพันธ์ภาค 3 ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และคำว่า จินตา แปลว่า คิด รวมกันเข้าเป็นสมฺพนฺธจินตา แปลว่า แนวคิดอันเกี่ยวข้องด้วยเรื่องวากยสัมพันธ์ ในคาถาที่ 2 ของคัมภีร์ท่านผู้รจนาได้ให้ความหมายของชื่อคัมภีร์ไว้อย่างชัดเจนว่า

กริยาย การกานญจ โยโค สมฺพนฺธสมฺมโต
ตสฺมาสุส จินตา "สมฺพนฺธ- จินตา"นฺตฺตาทินิสฺสิตา ฯ¹

ความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ของคำกริยา กับ การก
ทั้งหลาย นักปราชญ์ท่านสมมติเรียกว่า วากยสัมพันธ์ เพราะฉะนั้น
แนวคิดอันเกี่ยวข้องด้วยเรื่องวากยสัมพันธ์นั้นก็เรียกได้ว่า "สัมพันธ-
จินตา" มีวิภัติประเภทอนฺตตะ เป็นต้น ฯ

ตามปกติคัมภีร์บาลีไวยากรณ์มีสูตร เท่าที่ปรากฏเป็นที่รู้จักกันทั่วไปท่านเรียกหลักไวยากรณ์ลักษณะนี้ว่า "การก" ทั้งสิ้น ไม่เรียกว่า "สัมพันธะ" เลย อาจจะเป็นด้วยเหตุนี้ก็ได้ ท่านพระสังฆรักขิตจึงอธิบายชื่อคัมภีร์ของท่านไว้ เพื่อไม่ให้เป็นที่สับสนในภายหลัง

¹คูวิธานิพนธ์นี้, หน้า 108 และเชิงอรรถที่ 1 หน้า 171.

ทั้งยังแสดงให้เห็นว่างานของท่านมีขอบข่ายกว้างกว่า "การก" อีกด้วย

ประวัติผู้แต่งและสมัยที่แต่ง

ในคำลงท้าย (นิคมคาถา) ของคัมภีร์สัมพันธจินตา ระบุผู้แต่งไว้ว่า

สิสุโส อาห...

สิสุสั สหายมากมม	กลุยามมิตตมตฺตโน
โสเชตุุ สาสนั สตุถุ	ปรกุกมมกาสิ โย ๗
สุสทุทสิทฺธิ โย โยค-	นิจฺฉยั สพุทฺทวิญญิตุ
อกา สุโพธาถาลงการุ	วุตฺโตททยมนากุลั ๗
สงฺฆรฺกขิตฺตนาเมน	มหาเถเรน อิมฺตา
นิวาสุญฺเตนาเนก-	คุณานบฺปิจฺจตาหิณั ๗
เตเนว รจิตา สาธุ	สาสโนทยการินา
ขุทฺทสิกฺขาย ฎีกา จ	ตถา สมฺพุทฺธจินฺตนา ๗ ²

ศิษย์ กล่าววว่า...

[ส่วน] พระมหาเถระองค์ใด ครั้นได้อาศัย พระเมธังกรเถระ
รูปนั้น ซึ่งเป็นทั้งกัลยาณมิตร และเป็นทั้งศิษย์ของตน มาร่วม-
เป็นเพื่อน [แต่ง, ชำระหนังสือ] จึงได้พากเพียรพยายาม เพื่อ
ชำระพระศาสนาขององค์พระศาสดาให้หมดจด ๗

[และ] พระมหาเถระองค์ใด แต่งคัมภีร์ สุตฺตทสิทฺธิ อันเป็น
คัมภีร์วินิจฉัยประโยค ที่นักปราชญ์สรรเสริญยกย่อง ทั้งยัง-
แต่งคัมภีร์สุโพธาถาลงการและคัมภีร์วุตฺโตททย ให้สำเร็จสมบูรณ์ ๗

พระมหาเถระรูปนั้น ชื่อว่า "พระสังฆรักขิต" เป็นผู้มึปัญญา มี
คุณเป็นอเนกประการ มีความปรารถนาน้อย เป็นต้น ๗

ท่านผู้ทำให้พระศาสนามุ่งเรืองนั้น ยังได้รับจนาขุทฺทสิกฺขาฎีกา
และคัมภีร์สัมพันธจินตา จนสำเร็จบริบูรณ์อีกด้วย ๗

แม้ว่าคำลงท้ายนี้จะระบุชัดเจนว่า ผู้แต่งเป็นพระสังฆรักขิตเถระเอง แต่ก็บอก
ด้วยว่า เป็นคำกล่าวของศิษย์ ไม่ใช่ท่านผู้รจนาคัมภีร์เขียนไว้ ซึ่งก็หมายความว่า ต้องเป็น

²คูวิทยานิพนธ์นี้, หน้า 167-168.

ข้อความที่เติมขึ้นในภายหลัง แต่จะหลังจากที่แต่งคัมภีร์เสร็จจนานเท่าใดไม่อาจทราบได้ จึงเป็นปัญหาว่า ข้อความที่ระบุผู้แต่งนี้เป็นจริงหรือไม่ เพราะข้อความในทำนองนี้ก็ปรากฏในคัมภีร์-
 ปโยคสิทธิ ว่า

สังฆรักขิตนาเมน	มหาเถเรน อิมตา
นิวาสุเทนาเนก-	คุณานบุปิฉตาทินิ ฯ ...
เตเนว รจิตา สาธุ	สาสนโทยการินา
ขุททลิกุขาย ฎีกา จ	ตถา สมพณฺธจินตนา ³ ฯ

ในคัมภีร์จุฬคันธวงศ์กล่าวถึงผู้แต่งคัมภีร์ ว่า

42. อาจารย์ชื่อ สังฆรักขิต ได้แต่งปกรณ์ชื่อ สุโพธาลังการ 1

43. อาจารย์ชื่อ วุตโตทยการ ได้แต่งปกรณ์ชื่อ วุตโตทัย 1 ปกรณ์ชื่อ สัมพันธจินตา 1
 นวฎีกาแห่งขุททลิกขา 1⁴

หลักฐานจากคัมภีร์จุฬคันธวงศ์นี้แตกต่างออกไป ชื่อผู้แต่งคัมภีร์สัมพันธจินตา ท่านให้ไว้-
 เป็น วุตโตทยการ อย่างไรก็ตาม นักปราชญ์ทางภาษาบาลีในปัจจุบันให้ความเห็นตรงกันทั้งหมด
 ว่า คัมภีร์สัมพันธจินตานี้ แต่งโดยพระสังฆรักขิตเถระ เช่น

มาเบล เฮย์นส์ โบด (Mabel Haynes Bode) ให้ความเห็นว่า "คัมภีร์สัมพันธจินตา-
 ของพระสังฆรักขิต เป็นคัมภีร์ที่ว่าด้วยเนื้อหาวากยสัมพันธ์ แต่งขึ้นราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 ผู้แต่ง
 เป็นปราชญ์ชาวลังกา คัมภีร์ที่มีชื่อเสียงของท่านคือ สุโพธาลังการ และวุตโตทัย"⁵

³พระสังฆรักขิตมหาสามีเถระ, ปโยคสิทธิปาที (ย่างกุ้ง: โรงพิมพ์พุทธศาสนสภา, 2525), หน้า 303. (อักษรพม่า).

⁴พระนันท์ปัญญาจารย์, จุฬคันธวงศ์ แปลโดยนายสิริ เพ็ชรไชย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2527), หน้า 12-13.

⁵Mabel Haynes Bode, The Pali Literature of Burma (Rangoon: Burma Research Society, 1965), p. 22.

วิลเฮล์ม ไกเกอร์ (Wilhelm Geiger) ก็เชื่อว่าคัมภีร์สัมพันธจินตา เป็นผลงานของพระสังฆรักขิต ดังข้อความว่า "...คัมภีร์สัมพันธจินตาของท่านพระสังฆรักขิต"⁶

จี. พี. มาลาละเสเกระ (G.P. Malalasekera) กล่าวว่า "ผลงานอีกเล่มหนึ่งของพระสังฆรักขิต คือ สัมพันธจินตา มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำกริยาของภาษาบาลี และการใช้คำกริยานั้นในวากยสัมพันธ์"⁷

เค. อาร์. นอร์แมน (K.R. Norman) กล่าวว่า "พระสังฆรักขิตได้แต่งคัมภีร์ขึ้นอีกเล่มหนึ่ง มีเนื้อหาเกี่ยวกับคำกริยาภาษาบาลีและการใช้คำกริยานั้นในวากยสัมพันธ์ ให้ชื่อว่า สัมพันธจินตา"⁸

จากหลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า คำลงท้ายของคัมภีร์สัมพันธจินตา เป็นที่ยอมรับของนักปราชญ์ทางภาษาบาลีในปัจจุบันโดยทั่วไป และนำไปอ้างอิงในงานเขียนเป็นหลักฐานถึงคัมภีร์อื่น ๆ ด้วย เช่น มาลาละเสเกระ กล่าวว่า "ในคำลงท้ายของคัมภีร์สัมพันธจินตา พระสังฆรักขิต บอกให้เราทราบว่า ท่านยังได้เขียนคัมภีร์วุตโตทัย สุตตทลลิตติ โยควินิจฉัย สุโพธาลังการ และขุททลิกขาฎีกา ไว้ด้วย"⁹

ในนิทานกถาของคัมภีร์สุโพธาลังการฎีกา ก็อ้างสัมพันธจินตาเป็นหลักฐานการแต่งคัมภีร์อื่น ว่า

⁶Wilhelm Geiger, Pali Literature and Language (Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1978), p. 50.

⁷G.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon (Colombo: Gunasena Co. Ltd., 1958), p. 199.

⁸K.R. Norman, Pali Literature (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1983), p. 168.

⁹G.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon, p. 198.

พระเสลันตรายตนเถระและในคำลงท้ายของคัมภีร์สัมพันธจินตา บอกว่าท่านพระสังฆรักขิต เป็นศิษย์ของพระเมธังกร ผู้ชำระพระศาสนาให้หมดจด ตามหลักฐานพระอุทุมพรคิริเมธังกร เป็นศิษย์ของพระกัสสป และพระสารีบุตร บางที่พระเสลันตรายตนเถระ และพระเมธังกร อาจจะเป็นองค์เดียวกันก็ได้¹²

ส่วนในหนังสือ Dictionary of Pali Proper Names (พจนานุกรมวิสามานยนามภาษาบาลี) ของผู้แต่งคนเดียวกัน ได้อธิบายนาม "สังฆรักขิต" ว่ามีอยู่ในประวัติพระพุทธศาสนาเถรวาท 7 นาม นามในลำดับที่ 5 ท่านอธิบายไว้ว่า

พระสังฆรักขิต เป็นชื่อของพระเถระชาวลังกาคณะหนึ่ง ท่านเป็นศิษย์ของพระสารีบุตร และพระเมธังกร แต่งหนังสือไว้หลายเล่มเกี่ยวกับไวยากรณ์ อลังการ และฉันทลักษณ์ ได้แก่ วุตโตทัย สุโพธลังการ สุตตลลิตี สัมพันธจินตา โยควินิจฉัย และขุททลิกชาฎีกา¹³

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเล่าไว้ในเรื่อง-
ประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป ว่า

พระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ... เกรงว่าพระธรรมวินัยจะเสื่อมสูญ จึงให้ขุมนุมสงฆ์ที่วัดวิชัยสุนทราราม มีพระสังฆรักขิตมหาเถระองค์ 1 พระเมธังกรมหาเถระองค์ 1 เป็นประธานทำสังคายนาอีกครั้ง 1 ... พระสังฆรักขิตมหาเถระองค์นี้เป็นธรรมกถึกที่ปรากฏเกียรติคุณมาก และเป็นศิษย์ของพระสารีบุตรมหาเถระ [พระเถระในลังกา ไม่ใช่พระอัครสาวก] ส่วนพระเมธังกรมหาเถระนั้น กล่าวว่าเป็นพระเถระฝ่ายวนวาสี¹⁴

ข้อความนี้มีลักษณะใกล้เคียงกับหลักฐานที่กล่าวมาแล้วข้างต้นมาก คือ

1. ใกล้เคียงกับข้อความในนิคมคาถาที่ว่า พระสังฆรักขิตและพระเมธังกร ร่วมกัน

¹²G.P. Malalasekera, The Pali Literature of Ceylon, p. 197-198.

¹³G.P. Malalasekera, Dictionary of Pali Proper Names, 2 Vols., Vol. II. 2nd ed. (London: Luzac & Company Ltd., 1960), p. 991.

¹⁴สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, เรื่องประวัติฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป (พระนคร: กรมการศาสนา, 2503), หน้า 81. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระเมรุพระศพ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์).

ชำระพระศาสนาให้หมดจด คือการเป็นประธานทำสังคายนาตามข้อความนี้

2. คัมภีร์สัมพันธจินตา ซึ่งแต่งขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 ตามที่โบค กล่าวนั้น ใกล้เคียงกับรัชสมัยของพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3

3. ท่านเป็นศิษย์ของพระสารีบุตรตรงตามที่ มาลาละเสเกระ กล่าวไว้

4. การที่ท่านเป็นธรรมกถึกที่ปรากฏเกียรติคุณมาก ก็ดูจะสอดคล้องกับการที่ท่าน เป็นนักเขียนเรื่องอลังการและฉันทลักษณ์ คือคัมภีร์สุโฆธาลังการและคัมภีร์วุตโตทัย

เมื่อพิจารณาตามข้อความนี้ และพิจารณาลำดับพระเจ้าแผ่นดินลังกาที่สืบในหนังสือ เล่มเดียวกัน¹⁵ ปรากฏว่าพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ครองราชย์ในปี พ.ศ. 1778 พระสังฆรักชิต- เถระน่าจะมียุมากแล้วในรัชกาลนี้ ประกอบกับเป็นผู้ทรงเกียรติคุณ จึงได้รับมอบหมายให้ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ผู้เป็นประธานในการทำสังคายนา ชีวิตในช่วงแรกของท่านจึงน่าจะอยู่ใน ระยะก่อนรัชกาลนี้ คือในรัชสมัยพระเจ้าวิกัมพาหุที่ 2 พ.ศ. 1739 ลงมา และอาจอยู่เลย รัชกาลพระเจ้าวิชัยพาหุที่ 3 ไปถึงรัชกาลพระเจ้าปดิตปรักกมพาหุที่ 3 พ.ศ. 1809 ก็ได้ ส่วนคัมภีร์สัมพันธจินตาน่าจะเป็นผลงานในระยะแรก ๆ ก่อนคัมภีร์อื่น ๆ เพราะปรากฏว่าท่าน ได้อ้างข้อความบางตอนไว้ในคัมภีร์สารัตถวิลาสณี ผลงานทางไวยากรณ์อีกเล่มหนึ่งของท่านด้วย¹⁶

ต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตาที่นำมาตรวจชำระ

การค้นหาค้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตา เพื่อนำมาตรวจสอบชำระ ผู้วิจัยได้พยายาม ค้นหาให้กว้างที่สุดเท่าที่จะทำได้ ทั้งในและนอกประเทศ ดังนี้

1. ต้นฉบับภายในประเทศ

1.1 ต้นฉบับในหอสมุดแห่งชาติ

ผู้วิจัยได้พบต้นฉบับอักษรขอมและอักษรมอญที่แผนกงานบริการหนังสือ ภาษาโบราณในหอสมุดแห่งชาติ รวมทั้งสิ้น 8 ฉบับ และได้อ่านดูหมดทั้ง 8 ฉบับ เรียงตาม

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23-24.

¹⁶ วิทยานพนธ์นี้, หน้า 73.

ลำดับรัชกาลดังนี้คือ

1.1.1 ฉบับรดน้ำแดง

หมายเลขเอกสารที่ 2871 หัง 12 ชั้น 3/3 ไม่ปรากฏผู้สร้างและปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประทับธรรมดา

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.5 ซม. ยาว 58.5 ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจงหน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จาร (ไม่นับใบลานว่าง) มี 18 ใบ 34 หน้า ใบแรกหน้า 2 ใบที่ 2 หน้า 1 และใบสุดท้ายหน้า 1 จารเฉพาะกลางใบลาน นอกนั้นจารเต็มใบลานทั้ง 2 หน้า รายละเอียดปรากฏตามหนังสือคัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์ว่า

ใบลานปกหน้าและปกหลัง ตกแต่งด้วยลายรดน้ำบนพื้นรักแดงเป็นลายก้านชดออก-เถาเทพนมครึ่งตัว เทพราครึ่งตัว เคล้าภาพครุฑยุดนาคอยู่ภายในรูปพุ่มข้าวบิณฑ์ อันเป็นรูปสัญลักษณ์ประจำรัชกาลที่ 2 ลายทั้งหมดตกแต่งภายในกรอบ ที่กรอบเขียนลายประจำยามปีกนกแบบประดิษฐ์อย่างใหม่ ที่กึ่งกลางปกหน้า มีอักษรขอมย่อบอกชื่อคัมภีร์อยู่ภายในกรอบเป็นเส้นซุบรักดำบนพื้นทองทิบ

ใบลานที่ 2 ตรงกลางมีอักษรเส้นจารบอกชื่อคัมภีร์ ขอบลานโดยรอบ 4 ด้านปิดทองทิบ กึ่งกลางขอบลานด้านยาวมีชาตล่องกลาง ที่รอยต่อของทองกับชาต มีเส้นดำชั้นเป็นขอบคิ้วทั้งสองข้าง¹⁷

ฉบับนี้เป็นฉบับที่เก่าที่สุด เท่าที่สำรวจพบ สร้างในรัชกาลที่ 2 เป็นฉบับหลวง

1.1.2 ฉบับรดน้ำดำโท

หมายเลขเอกสารที่ 2734 หัง 12 ชั้น 1/2 ไม่ปรากฏผู้สร้างและปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประทับประทับมุกกลายดอกไม้ม

¹⁷ กรมศิลปากร, กองหอสมุดแห่งชาติ, คัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์การพิมพ์, 2527), หน้า 34-35.

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.0 ซม. ยาว 56.0 ซม. จารด้วยอักษร-
ขอมบรรจง หน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จารมี 18 ใบ 34 หน้า ใบแรกหน้า
2 (ซึ่งตามปกติการจารจะเริ่มที่หน้า 2) ใบที่สองหน้า 1 และใบสุดท้ายหน้า 1 จารเฉพาะ
กลางใบลาน นอกนั้นจารเต็มใบลานทั้ง 2 หน้า หนังสือคัมภีร์ใบลานฉบับหลวงในสมัยรัตน-
โกสินทร์ อธิบายว่า

สร้างในรัชกาลที่ 3 ... ลักษณะเหมือนฉบับรัตนาคำเอกทุกประการ จะแตกต่างกัน
ตรงที่มีมือการสร้างเป็นรองจากฉบับรัตนาคำเอกตลอดเลยจึงดูหยากกว่าและไม่ประณีต

อักษรข้อความในใบลานเป็นเส้นจารทั้งหมด ไม่ประกบกับคัมภีร์ตกแต่งประดับมุกทำเป็น
ลายช่อดอกไม้ คล้ายลายช่อ¹⁸

1.1.3 ฉบับทองน้อย

หมายเลขเอกสารที่ 3031 หิ้ง 13 ชั้น 1/2 ไม่ปรากฏ
ผู้สร้าง และปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประกบกับทองทิบ

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.1 ซม. ยาว 58.5
ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจงหน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จารมี 18 ใบ
34 หน้า ใบแรกหน้า 2 ใบที่ 2 หน้า 1 จารเฉพาะกลางใบลาน ใบสุดท้ายจารเฉพาะ
หน้าแรกบรรทัดเดียว นอกนั้นจารเต็มใบลานทั้ง 2 หน้า หนังสือเล่มเดียวกันกับข้อต้น
อธิบายว่า

ใบลานปกหน้าและปกหลังปิดทองทิบตลอด ตรงกึ่งกลางปกหน้ามีอักษรบอกชื่อคัมภีร์เป็น
อักษรขอมย่อเส้นซุหมึกดำ ใบลานที่ 2 ตรงกึ่งกลางหน้าลานมีอักษรบอกชื่อคัมภีร์เป็น
เส้นจาร ขอบลานโดยรอบ 4 ด้านปิดทองทิบ อักษรข้อความในใบลานเป็นเส้นจารทั้งหมด

[หมายเหตุ] พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ช่างผู้หญิงฝึกหัด
จารคัมภีร์พระไตรปิฎก และพระไตรปิฎกฉบับทองน้อยนี้เป็นพระไตรปิฎกของหลวงชุดแรก
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่จารโดยฝีมือช่างผู้หญิง¹⁹

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

1.1.4 ฉบับทองน้อย

หมายเลขเอกสารที่ 7666 ตู 91 ชั้น 6/2 น. ไม่ปรากฏ
ผู้สร้างและปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประกบกับลายกำมะลอ

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.1 ซม. ยาว 56.0 ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจงหน้าละ 3 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จารมี 22 ใบ 44 หน้า จารเต็มใบลานหมดทุกหน้า ลักษณะอื่น ๆ เช่นเดียวกับข้อ 1.1.3 และเป็นฉบับหลวงในสมัยรัชกาลที่ 3

1.1.5 ฉบับรดน้ำคำโท

หมายเลขเอกสารที่ 2762 หัง 12 ชั้น 1/3 ไม่ปรากฏ
ผู้สร้างและปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประกบกับประดับมุกลายดอกไม้

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.0 ซม. ยาว 57.5 ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจงหน้าละ 3 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จารมี 22 ใบ 44 หน้า จารเต็มใบลานหมดทุกหน้า ลักษณะอื่น ๆ เช่นเดียวกับข้อ 1.1.2 เป็นฉบับหลวงในสมัยรัชกาลที่ 3

1.1.6 ฉบับล่องชาด

หมายเลขเอกสารที่ 8677 ตู 94 ชั้น 6/1 ผู้สร้างคือพระยา
ศรีสหเทพ (เพ็ง) ไม่ปรากฏปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่มีไม้ประกบ

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 4.9 ซม. ยาว 54.9 ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจงหน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จารมี 16 ใบ 32 หน้า จารเต็มใบทุกหน้า ลักษณะอื่น ๆ ในหนังสือเล่มเดียวกันกับข้อต้น อธิบายว่า

สร้างในรัชกาลที่ 4 ใบลานที่ใช้เป็นลานธรรมดาไม่มีการตกแต่งลวดลายขอบลาน โดยรอบ 4 ด้านเปิดทองทึบ กึ่งกลางของลานด้านยาวมีชาดล่องกลาง ที่รอยต่อของทองกับชาด ทั้งด้านขวาและซ้ายมีเส้นขนานคั่นเป็นขอบ 2 เส้นคู่ขนานกันไป ที่กึ่งกลางปกหน้ามีอักษรบอกชื่อคัมภีร์เป็นเส้นจาร อักษรข้อความในใบลานเป็นเส้นจารทั้งหมด²⁰

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ฉบับนี้เป็นฉบับราษฎร์เพียงฉบับเดียวที่สำรวจพบ

1.1.7 ฉบับรดน้ำคำ

หมายเลขเอกสารที่ 180 คู่ 131 ชั้น 3/3 ไม่ปรากฏผู้สร้าง และปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประกบปลายทองจีน

ลักษณะคัมภีร์เป็นใบลานขนาดกว้าง 5.0 ซม. ยาว 56.0 ซม. จารด้วยอักษรรามัญธรรมดา หน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จาร มี 18 ใบ 34 หน้า ใบแรกหน้าที่ 2 ใบที่ 2 หน้า 1 จารเฉพาะกลางใบลาน ใบสุดท้ายหน้า 1 จารเพียงบรรทัดเดียว ขอบลานโดยรอบ 4 ด้านปิดทองทึบ ในหนังสือเล่มเดียวกันกับข้อต้น อธิบายว่า "สร้างในรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างซ่อมเพิ่มเติมฉบับอักษรรามัญ ในรัชกาลที่ 3"²¹

1.1.8 ฉบับทองทึบ

หมายเลขเอกสารที่ 2867 หัง 12 ชั้น 3/3 ไม่ปรากฏผู้สร้าง และปีที่สร้าง 1 ผูกจบ ไม่ประกบธรรมดา

ลักษณะคัมภีร์ เป็นใบลานขนาดกว้าง 6.0 ซม. ยาว 58.5 ซม. จารด้วยอักษรขอมบรรจง หน้าละ 5 บรรทัด จำนวนใบลานเฉพาะที่ใช้จาร มี 18 ใบ 34 หน้า ใบแรกหน้าที่ 2 ใบที่ 2 หน้า 1 จารเฉพาะกลางใบลาน ใบสุดท้ายหน้า 1 จารเพียง 2 บรรทัด ลักษณะทั่วไปเป็นใบลานธรรมดา ใช้เส้นจารทั้งหมดไม่มีเส้นขุบ ปิดทองเฉพาะขอบลาน เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ²² ชี้แจงว่า เป็นฉบับที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

เมื่อผู้วิจัยสำรวจคัมภีร์สัมพันธ์จินตนาในหอสมุดแห่งชาติทั้ง 8 ฉบับแล้ว ได้พบข้อแตกต่างซึ่งแยกได้เป็น 2 กลุ่ม ตามลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

²² สัมภาษณ์ วิรัตน์ อุนนาทรวราภรณ์, นักภาษาโบราณ 5 หอสมุดแห่งชาติ, 13 มิถุนายน 2531.

กลุ่มที่ 1 ได้แก่ต้นฉบับตามข้อที่ 1.1.1, 1.1.2, 1.1.3, 1.1.7 และ 1.1.8 มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ

- จำนวนใบลานที่ใช้จารมี 18 ใบ 34 หน้าเท่ากันทั้งหมด
- ใบแรกหน้า 2 และใบที่ 2 หน้า 1 จารเฉพาะกลางลาน

เหมือนกัน

- ใช้คำต่างจากกลุ่มที่ 2 เช่น จบ ใช้ "สมตฺตา" กล่าว ใช้ "อุจฺเต" (กลุ่มที่ 2 ใช้ นิฏฺฐิตา กับ วุจฺเต)

- ขึ้นต้นด้วยบท "นโม ..." เหมือนกัน
- เนื้อหาโดยทั่วไปรวมทั้งบทเริ่มต้นคัมภีร์และคำลงท้าย สอดคล้องกับฉบับของมูลนิธิภูมิพโลภิกขุ ฉบับพิมพ์ของหม่า และศรีลังกา

- บอกผู้แต่งชัดเจนทั้ง 5 ฉบับ
- เนื่องจากจำนวนลานและจำนวนหน้าเท่ากัน ดังนั้น ในแต่ละบรรทัด และแต่ละหน้า ข้อความที่ขึ้นต้นแต่ละตอนจึงใกล้เคียงกันมาก
- คำที่จารผิดมักผิดเหมือนกัน เช่น ปจฺนฺติ (ปจฺนฺติ-340) อย์ ปจฺจามฺเต (มยฺ ปจฺจามฺเต-366) ยฺกฺขฺนิ (ยฺกฺขฺนิ-481) ภิมฺ (ภิมฺ-482)

กลุ่มที่ 2 ได้แก่ต้นฉบับตามข้อที่ 1.1.4, 1.1.5, 1.1.6 มีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือ

- จารเต็มใบลานทุกหน้าเหมือนกันหมด ไม่จารกลางใบลาน

ในตอนขึ้นต้นคัมภีร์อย่างกลุ่มหนึ่ง

ฉบับ

- ไม่มีบท "นโม ..." ในตอนขึ้นต้นคัมภีร์เหมือนกันทั้ง 3

- ข้อความขาดหายไปหลายช่วง โดยเฉพาะคำลงท้ายไม่มีเลย

- ไม่มีข้อความบอกชื่อผู้แต่งในตอนจบคัมภีร์
- จารึกมากและเป็นไปในลักษณะคล้ายคลึงกันทั้ง 3 ฉบับ เช่น โอทนุตาทิกมุกโต (ควรเป็น โอทนาทิกมุกโต) สามัญ (สามัญญ) วิเสนสน์ (วิเสสน์) จรียาโย จ เกทกั (ปรียาโย จ เกทโก) ตัยถา (ตัยถา) วิสยกรียตติ (วิสย กรียตติ หรือ วิสยกรียติ) นิพพานปจฺจโยธา โทตุ (นิพพานปจฺจโย โทตุ)

เนื่องจากกลุ่มที่ 2 นี้ จารึกมาก ผู้วิจัยได้ใช้ต้นฉบับเหล่านี้ ประกอบในระยะแรก แต่เห็นว่าไม่สามารถหาบทสรุปของแต่ละคำที่น่าเชื่อถือได้ จะมีภาระในการอ้างอิงถึงคำอ่านที่ผิดพลาดแทบทุกคำ จึงตัดสินใจตัดออก

1.2 ต้นฉบับจากวัดและสถาบันต่าง ๆ

ผู้วิจัยได้พบต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินดา ที่วัดบวรนิเวศวิหาร เลขที่ 1009 มัดที่ 903-1 ผูกจบ จารด้วยอักษรขอมบรรจง เมื่ออ่านดูพบว่าเป็นฉบับเดียวกับที่มูลนิธิภูมิพล-ภิกขุ นำมาปริวรรตเป็นอักษรไทย ผู้วิจัยจึงขออนุญาตจากมูลนิธิ ฯ ขอนำต้นฉบับที่ปริวรรตแล้วนั้น มาตรวจชำระด้วย ซึ่งผู้วิจัยก็ได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี

ส่วนวัดอื่น ๆ และสถาบันอื่นที่ผู้วิจัยติดต่อสอบถามและค้นหาไม่พบว่ามี คัมภีร์นี้อยู่เลย เช่น

- วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร
- วัดอนงคาราม กรุงเทพมหานคร
- วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม กรุงเทพมหานคร
- วัดสังเวชวิศยาราม กรุงเทพมหานคร
- วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพมหานคร
- วัดกลางวรวิหาร จ.สมุทรปราการ
- วัดอินทาราม ต.ตลิ่ง อ.สรรพยา จ.ชัยนาท

- วัดใหญ่อ่างทอง อ.เมือง จ.ราชบุรี
- วัดไหลหิน ต.ไหลหิน อ.เกาะคา จ.ลำปาง
- วัดสูงเม่น อ.สูงเม่น จ.แพร่
- หอสมุดพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หอสมุดแห่งชาติสาขาสามุทราชสงคราม
- แผนกวิจัยคัมภีร์โบราณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จ.เชียงใหม่
- ศูนย์วัฒนธรรมอีสาน วิทยาลัยครูมหาสารคาม จ.มหาสารคาม
- หอสมุดวัดพระมหาธาตุ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

นอกจากนี้ ยังได้ตรวจสอบจากบัญชีสำรวจเอกสารโบราณ ของงานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ ที่สำรวจไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 จนถึงปัจจุบัน ครอบคลุมจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ไม่พบว่ามียกคัมภีร์นี้เช่นเดียวกัน

2. ต้นฉบับจากต่างประเทศ

2.1 อังกฤษ

ผู้วิจัยได้สำรวจจากวารสารสมาคมบาลีปกรณ์ของอังกฤษ (Journal of the Pali Text Society Vol. VI. 1908-1912). พบว่าทางสมาคมไม่มีคัมภีร์นี้

2.2 พม่า

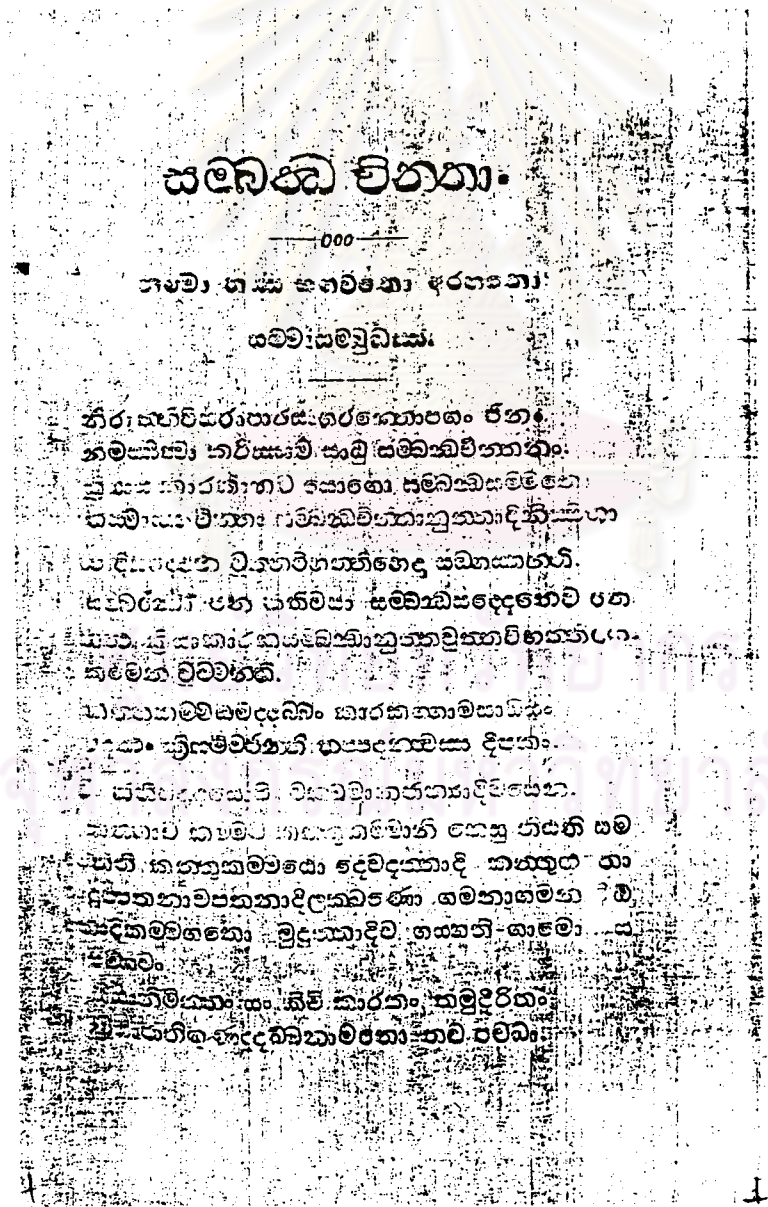
ต้นฉบับพิมพ์อักษรพม่า จากสหภาพพม่านั้นเป็นต้นฉบับที่ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด เพราะใช้ระบบการพิมพ์ในสมัยปัจจุบัน ผู้ตรวจชำระคือพระอัครคัมภีร์วิงสมหาเถระ²³ ซึ่งท่านได้ตรวจสอบกับฉบับของลังกา และฎีกาของคัมภีร์นี้ด้วย ในการพิมพ์ได้จัดเรียงเนื้อหา คัมภีร์สัมพันธจินตาควคู่ไปกับฎีกาตลอดทุกหน้า ผู้วิจัยได้ต้นฉบับนี้ด้วยความอนุเคราะห์ของ พระมหาเสรี จิตฺตโสภี วัดประยูรวงศาวาส กรุงเทพมหานคร

²³พระอัครคัมภีร์วิงสมหาเถระ, ผู้ตรวจชำระ, สมพันธจินตา สฎีกา (มณฑล: ธนาคี, 2510), หน้า 1-59. (อักษรพม่า).

เนื่องจากฉบับพิมพ์ฎีกาควบคู่ไปกับเนื้อหาของคัมภีร์ดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยได้อาศัยฎีกามาตรวจชำระคัมภีร์นี้อีก 1 ฉบับ

2.3 ศรีลังกา

ผู้วิจัยได้รับต้นฉบับของศรีลังกา อักษรสิงหล ด้วยความอนุเคราะห์ของ รองศาสตราจารย์ ดร. สุภาพรณ ฌ บางซ่าง เป็นภาพถ่ายสำเนาจากต้นฉบับจริง แต่เป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งที่ไม่ทราบชื่อหนังสือ โรงพิมพ์ ปีที่พิมพ์ รวมทั้งผู้ตรวจชำระของต้นฉบับ นี้เลย ได้แต่สันนิษฐานว่า เป็นฉบับพิมพ์สมัยปัจจุบันเท่านั้น ลักษณะทั่วไปเป็นหนังสือเล่มเล็ก ขนาด 16 หน้ายก มี 23 หน้า ดังตัวอย่างข้างล่างนี้



ตารางสรุปต้นฉบับคัมภีร์สัมพันธจินตาท่านำมาตรวจชำระ

ลำดับที่	ชื่อคัมภีร์	ลักษณะคัมภีร์และสมัยที่จารหรือพิมพ์	อักษรย่อ	หมายเหตุ
1	สัมพันธจินตา	รคน้ำแดง ร.2 จารอักษรขอม หอสมุดแห่งชาติ	ร2.	
2	สัมพันธจินตา	รคน้ำคำโท ร.3 จารอักษรขอม หอสมุดแห่งชาติ	ร3.	
3	สัมพันธจินตา	ทองน้อย ร.3 จารอักษรขอม หอสมุดแห่งชาติ	ท3.	
4	สัมพันธจินตา	รคน้ำคำ ร.4 จารอักษรขอม หอสมุดแห่งชาติ	ร4.	
5	สัมพันธจินตา	ทองทึบ ร.5 จารอักษรขอม หอสมุดแห่งชาติ	ท5.	
6	สัมพันธจินตา	ร.5 จารอักษรขอม มูลนิธิภูมิพลโลกิขุ	ภ.	
7	สมุพันธจินตา (สฎีกา)	สมัยปัจจุบัน (2510) พิมพ์อักษรพม่า จากสหภาพพม่า	พ.	
8	สมุพันธจินตาสฎีกา	สมัยปัจจุบัน (2510) พิมพ์อักษรพม่า จากสหภาพพม่า	ฎีกา.	อยู่ในเล่มเดียวกับลำดับที่ 7
9		สมัยปัจจุบัน พิมพ์อักษรสิงหล จากศรีลังกา	ส.	ไม่ทราบชื่อหนังสือและปีที่พิมพ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อบกพร่องของต้นฉบับโบราณคัมภีร์สัมพันธ์จินตา

การตรวจชำระต้นฉบับโบราณที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาเชิงวิเคราะห์ คัมภีร์สัมพันธ์จินตา ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พบข้อบกพร่องในการจารทุกฉบับ ฉบับที่จารบกพร่องมากที่สุดคือฉบับ ร2. อันเป็นฉบับที่เก่าที่สุด ส่วนฉบับที่จารบกพร่องน้อยที่สุด คือ ฉบับ ร4. ซึ่งเป็นอักษรมอญ อักษรที่จารบกพร่องมากที่สุดคือ สระ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

1. การจารสระ

รูปสระอักษรขอมมีลักษณะพิเศษ ผู้จารไม่ระมัดระวังในการจาร จะทำให้จารผิดได้ง่าย โดยเฉพาะการจารสระ โอ (๕-๖) ถ้าจารตกสระหน้า จะกลายเป็น อา (-๖) ถ้าจารตกสระหลังจะกลายเป็น เอ (๕-) เป็นต้น ความสับสนในการจารสระ มีดังนี้

1.1 จารสระ อะ สับสนกับสระอื่น

จารสระ อะ เป็นสระ อา เช่น

ปทกฺษาด - เป็น ปทาขุยาด - (188/ทุกฉบับของไทย)

ยถาคมฺ เป็น ยถาคามฺ (239/ทุกฉบับของไทย)

จารสระ อะ เป็นสระ อี เช่น

รุกข์ ปติ เป็น รุกฺขมุปีติ (269/ร2., ร3.)

อธมุมิโก เป็น อธิมุมิโก (434/ร2.)

นที เป็น นิที (486/ร2.)

จารสระ อะ เป็นสระ อุ เช่น

พรสุนา เป็น พรฺสุนา (129/ร3.)

ปุณฺนนาหิตี เป็น ปุณฺนนาหิตี (295/ทุกฉบับของไทย)

จารสระ อะ เป็นสระ อู เช่น

พรสุนา เป็น พรฺสุนา (129/ร2.)

จารสระ อะ เป็นสระ เอ เช่น

อวุตฺต- เป็น อวุตฺเต- (214/ร2.)

1.2 จารสระ อา สับสนกับสระอื่น

จารสระ อา เป็นสระ อะ เช่น

กตฺตายํ เป็น กตฺตยํ (104/ทุกฉบับของไทย)

ปากาอิจฺเจว- เป็น ปากอิจฺเจว (388/ทุกฉบับของไทย)

จารสระ อา เป็นสระ โอ เช่น

ตพฺพาทโย เป็น ตพฺโพทโย (207/ร2.)

1.3 จารสระ อี สับสนกับสระอื่น

จารสระ อี เป็นสระ อะ เช่น

กรฺยนิสฺสยํ เป็น กรฺยนิสฺสยํ (146/ท5., ภ.)

ทสฺสฺยนิเต เป็น ทสฺสฺยนิเต (221/ร2.)

-ภฺทิตฺเตว เป็น ภฺทิตฺเตว (393/ร2.)

จารสระ อี เป็นสระ อี เช่น

ปทานิ เป็น ปทานิ (31/ท3., ท5.)

-นิวิสฺเต เป็น -นิวิสฺเต (233/ทุกฉบับของไทย)

จารสระ อี เป็น อี เช่น

-ภฺทิตฺเต เป็น -ภฺทิตฺเต (40/ร2.)

1.4 จารสระ อี สับสนกับสระอื่น

จารสระ อี เป็นสระ อะ เช่น

ตาทิสึ เป็น ตาทิส (348/ร2.)

จารสระ อี เป็นสระ อี เช่น

สณฺฑึ เป็นสณฺฑิ (21/ทุกฉบับของไทย)

มาสฺมธิตฺเต เป็น มาสฺมธิตฺเต (249/ทุกฉบับของไทย)

1.5 จารสระ อู สับสนกับสระอื่น

จารสระ อู เป็นสระ อะ เช่น

บุพพุตฺตฺรภย- เป็น บุพพุตฺตฺรภย- (201/ร2.)

กุลานี เป็น กลานี (368/ร2.)

คุรฺนา เป็น ครนา (539/ร2.)

จารสระ อู เป็นสระ อุ เช่น

จกฺขฺนา เป็น จกฺขฺนา (131/ร2.)

1.6 จารสระ อุ สับสนกับสระอื่น

จารสระ อุ เป็นสระ อะ เช่น

ธาคฺฐี เป็น ธาคฺฐี (208/ร2.)

-บุฤฤตฺมฺปิ เป็น บุฤฤตฺปิ (694/ร2.)

จารสระ อุ เป็นสระ อุ เช่น

รฺกฺขฺมุเล เป็น รฺกฺขฺมุเล (298/ร2.)

กฺสุโล เป็น กฺสุโล (466/ทุกฉบับของไทย)

ปกฺตฺริฺรฺเบฺน เป็น ปกฺตฺริฺรฺเบฺน (699/ร2.)

1.7 จารสระ เอ สับสนกับสระอื่น

จารสระ เอ เป็นสระ โอ เช่น

เทคฺมฺหฺตี เป็น โทคฺมฺหฺตี (278/ร2.)

2. การจารนิคหิต

นิคหิต ในภาษาบาลีเป็นสิ่งที่ต้องระมัดระวังในการจารมากเช่นเดียวกัน
ในคัมภีร์สัมพันธจินตานี้ มีปรากฏในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ไม่ได้จารนิคหิตในคำที่ต้องมีนิคหิต เช่น

สตฺกํ ทาสฺกฺลํ เป็น สตฺกปาสฺกฺลํ (403/ร2.)

2.2 จารนิคหิตในคำที่ไม่ควรมีนิคหิต เช่น

ปาหุบุปฺตนาว- เป็น ปาหุบุปฺตนาว- (14/ภ.)

ปจนนฺติ เป็น ปจนนฺติ (340/ร2., ร3.; ท3., ท5.)

2.3 คำที่เป็นนิคหิตจารเป็นสระอื่น ๆ เช่น
 นที เป็น นที (236/ร2., ท5.), นที (236/ร3., ท3., ร4., ภ.)

3. การจารพยัญชนะ

พยัญชนะอักษรขอมที่จารสับสนมากคือตัว ค (𑀓) กับตัว ต (𑀔) ส่วนอักษร
 มอญที่มักจารสับสนคือตัว ก (𑀇) กับตัว ต (𑀉) อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้จารไม่รู้บาลีก็อาจจารผิด
 ได้ทุกลักษณะดังตัวอย่างต่อไปนี้

3.1 จารพยัญชนะสับสนเนื่องจากรูปพยัญชนะคล้ายคลึงกัน เช่น

นามมิทมฺปน เป็น นามพิทมฺปน (22/ร2.)

กามโค เป็น กามโก (33/ร2., ร3., ท3., ท5., ภ.)

โค คนฺตาคี เป็น โค คนฺตาคี, โค คนฺตาคี (41/ทุกฉบับของไทย)

ปญฺจวิโรปิ เป็น ปญฺจวิโรมิ (83/ภ.)

อปฺจจาทุ- เป็น อมฺจจาทุ- (203/ทุกฉบับของไทย)

3.2 จารพยัญชนะสับสนเนื่องจากเสียงพยัญชนะคล้ายกัน เช่น

นิปฺพตฺติยา เป็น นิปฺตฺติยา (106/ทุกฉบับของไทย)

สฺบฺธาโน เป็น สฺบฺทาโน (113/ทุกฉบับของไทย)

สฺบฺธานาปิ เป็น สฺปธานาปิ (195/ร2., ร4.)

สฺมฺปติ เป็น สฺพฺพิ (218/ทุกฉบับของไทย)

ชฺพฺตฺตา เป็น ชลฺตฺตา (281/ทุกฉบับของไทย)

โชเตนฺติ เป็น โจเตนฺติ (686/ท3., ท5., ภ.)

3.3 จารพยัญชนะสังโยคสับสน เช่น

ปรตฺตณฺ เป็น ปรตฺถณฺ (192/ทุกฉบับของไทย)

3.4 จารพยัญชนะผิด เช่น

ตฺถาปิ เป็น ยฺถาปิ (109/ทุกฉบับของไทย)

วาทฺกา เป็น วาทฺตา (223/ทุกฉบับของไทย)

3.5 จารพัญชนะซ้ำคำหรือจารเกิน เช่น
 สุโทติ เป็น สุทุโทติ (99/ทุกฉบับของไทย)
 รูป เป็น รูปป์ (132/ร4.)

3.6 จารพัญชนะสลับที่กัน เช่น
 โสธศุ์ สาสน์ สตตุ เป็น สตตุ สาสนโศธศุ์ (727/ร2.)

3.7 จารตกคำหรือตกข้อความ เช่น
 วิสาตพทุเพน เป็น พทุเพน (44/ทุกฉบับของไทย)
 ลกขณตติ เป็น ลกขณ (277/ทุกฉบับของไทย)

3.8 จารพัญชนะตก เช่น
 สตติ เป็น สติ (244/ทุกฉบับของไทย)
 ชิตินทุริโย, ชิตินทุริยา, ชิตินทุริย์ เป็น ชิตินุริโย, ชิตินุริยา, ชิตินุริย์
 (445-447/ร2.)

3.9 จารพัญชนะเรียงพยางค์ คือไม่จารเป็นพัญชนะซ้อน (ตกพินทุ, จุด
 หรือ .) เช่น

ปถวิมธิเสสสุติ เป็น ปถวิมธิเสสติ (231/ทุกฉบับของไทย)

หลักเกณฑ์ในการเลือกคำบาลี

คัมภีร์สัมพันธจินตา ที่ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบชำระทั้ง 9 ฉบับ แยกได้เป็น 3 สาย
 คือ ไทย พม่า และลังกา เกณฑ์ในการเลือกคำ พิจารณาจากสายของคัมภีร์เป็นหลัก ดังนี้

1. คำหรือข้อความในคัมภีร์สัมพันธจินตาที่ตรงกันทุกสาย แปลได้ความหมาย
 ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ไวยากรณ์ และฉันทลักษณ์ ถือว่าเป็นคำหรือข้อความที่ถูกต้อง

2. ถ้าคำหรือข้อความจากต้นฉบับสายใดสายหนึ่ง แตกต่างออกไปเพียงสายเดียว
 ผู้วิจัยจะเลือกคำหรือข้อความจากต้นฉบับ 2 สายที่เหลือนั้น

3. ในกรณีที่คำหรือข้อความไม่ตรงกันทั้ง 3 สาย ซึ่งมีน้อยมาก ผู้วิจัยจะอาศัย
 หลักฐานจากฎีกา คัมภีร์ไวยากรณ์ที่เกี่ยวข้อง (คือโมคคัลลานไวยากรณ์) และพจนานุกรม

เป็นเครื่องตัดสิน

อนึ่ง มีข้อสังเกตที่ควรระวังถึงในที่นี้ คือการใช้รูปคำกริยาอาชยาตที่เป็นกรรมวาจก การลงอาคมหน้า ย ปัจจัย มีทั้ง อี และ อี้ ตามสูตรว่า อิวณฺณาคโม วา (ก.442) "ลงอาคมที่เป็น อี วรรณะ อันได้แก่ อี และ อี้" คำว่า ปัจยเต และ ปัจยเต จึงถูกทั้ง 2 คำ ถ้าต้นฉบับใช้รูปใดตรงกัน ผู้วิจัยจะใช้รูปนั้น ไม่ถือเป็นการจารบกร่องแต่อย่างใด



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย